

Есимғалиева Тлекши Махсотовнаның 6D010300-Педагогика және психология мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған **«Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін көптілді білім беру жағдайында қалыптастыру»** атты тақырыбындағы диссертациялық жұмысының

АНДАТПАСЫ

Зерттеудің көкейкестілігі. Қазақстанның стратегиялық міндеті әлемнің дамыған отыз елінің қатарына кіру және әлемдік білім беру кеңістігінің қосылу жаңа басымдықтарды талап етеді. Қазіргі білім беру талаптарына сәйкес келетін кәсіби білімі, білік, дағдылары, жеке қасиеттері дамыған бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау маңызды болып табылады.

Ел Президенті Қ.К.Тоқаевтың Жолдауында білім беру мекемелерінде болашақ мамандарды даярлаудағы басты басымдық еңбек нарығында талап етілетін сапалылық пен құзыреттерді қалыптастыруға негізделетіні атап көрсетілген.

Қазіргі заманғы нарықтың көптеген айқын көрсеткіштерімен қатар, көптілділік феномені өз деңгейінде көрінеді. Дамыған қоғамда болашақ мамандар кәсіби құзыретті, тілдерді және коммуникативті қасиеттерді меңгеруі керек екендігі күмән тудырмайды.

Бұл зерттеу жұмысы білім беру жүйесінде жаңа формациядағы педагог-психолог мамандығына деген сұраныстардың өзекті болуымен қатар, болашақ педагог-психологтарды даярлауға арналған әлеуметтік тапсырыстар мен қазіргі заманғы ЖОО-ның арасында болашақ педагог-психологтарды қалыптастырудың қажеттілігі арасында, көптілді қоғам жағдайлары мен олардың білім беру бағдарламаларына жеткіліксіз енгізілуіне негізделген қазіргі заманғы кәсіби құзыреттерді осы қызметті іске асыруды қамтамасыз ететін ғылыми және әдістемелік бағытта бірқатар қарама-қайшылықтар байқалады.

Мәселенің өзектілігі және осы қарама-қайшылықтардың шешімін талдау *«Болашақ педагог-психологтардың көптілді білім беру жағдайында кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру»* атты зерттеу тақырыбын таңдауға негіз болды.

Зерттеу мақсаты: болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін көптілді білім беру жағдайында қалыптастыруды теориялық және әдіснамалық тұрғыда негіздеу, құрылымдық-мазмұндық моделін ұсыну, әдістемесін жасау және олардың тиімділігін эксперименттік жұмыста сынақтан өткізу.

Зерттеу нысаны: жоғары оқу орнындағы біртұтас педагогикалық үдеріс.

Зерттеу пәні: болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін көптілді білім беруде қалыптастыру.

Зерттеу болжамы: егер, болашақ педагог-психологтардың заманауи кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру теориялық және әдіснамалық тұрғыда негізделсе, мотивациялық, танымдық, іс-әрекеттік компоненттерден тұратын әдіс-тәсілдер, құралдары мен көрсеткіштері айқындалған модель жүзеге асырылып, білім алушылар көптілді білімдер мен кәсіби білік, дағдыларын белсенді меңгерсе, онда олардың кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудың тиімділігі артады, өйткені бұл жағдайда жоғары оқу орынының білім беру бағдарламасы заманауи талаптарына және көптілді білім беруге сәйкес құрастырылып жүзеге асады.

Мақсат пен гипотезаға сәйкес зерттеу міндеттері анықталды:

1. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру қажеттілігін негіздеу және «көптілділік», «көптілді білім беру», «құзырет», «құзыреттілік», «кәсіби құзыреттілік» ұғымдарының мәнін нақтылау;

2. Көптілді білім беру жағдайында болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырларын айқындау;

3. Мектептегі жаңартылған білім беру мазмұны мен ЖОО-да білім беру бағдарламаларының талдау негізінде олардың өзара байланысы мен сабақтастығын және педагог-психологтың заманауи кәсіби құзыреттілігін анықтау;

4. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттіліктерін көптілді білім беру жағдайында қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделін ұсыну және тиімділігін практика жүзінде дәлелдеу;

5. «Көптілді білім беру жағдайында болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру негіздері» бағдарламасының мазмұны мен жүйесін әзірлеп, тиімділігін тәжірибелік-эксперименттік сынақтан өткізу.

Зерттеудің жетекші идеясы – болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін көптілді білім беру жағдайында қалыптастыру олардың кәсіби іс-әрекетке даярлығын ғана емес, көптілді білім берудің заманауи талаптарына сай қажетті құзыреттіліктерін қалыптастыру жаңа сапалық деңгейге көтереді.

Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздері:

Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттіліктерін көптілді білім беру жағдайында қалыптастыру бойынша тарихи-қоғамдық заңдылықтар дамуын ашатын философиялық қағидалар, жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтардың өзара бірлігі туралы тұжырымдамалары, ғалым педагогтардың, психологтардың, философтардың, әлеуметтанушылар мен мәдениеттанушылардың еңбектері, көзқарастары, тұжырымдары, зерттеулерімен анықталады.

Зерттеудің қайнар көздері: Зерттеу мәселесі бойынша философтардың, психологтардың, педагогтардың және әлеуметтану бойынша мамандардың ғылыми еңбектері, Қазақстан Республикасы «Білім беру туралы» Заңдары, «Педагог мәртебесі» заңы, Қазақстан Республикасы жалпыға міндетті білім және жоғары білім берудің мемлекеттік

стандарттары, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің білім беру мәселелеріне қатысты нормативті құжаттары, Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, ғылыми педагогикалық мерзімді басылымдар және автордың педагогикалық тәжірибесі.

Зерттеудің негізгі кезендері: Көптілді білім беру жағдайында болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға арналған тәжірибелік-педагогикалық жұмысқа қойылған мақсатқа сай үш кезеңде жүргізілді.

Бірінші кезең (2016-2017 ж.ж.) зерттеу мәселесі анықталып, оның мақсаты мен міндеттері айқындалды, зерттеудің ғылыми аппараты дайындалды. Отандық, шетелдік іргелі ғылыми зерттеулерге талдау жасау барысында қарастырылып отырған мәселенің теориялық-әдіснамалық негіздері анықталды. Тақырып бойынша материалдар сұрыпталып, жинақталды. Ғылыми мақалалар дайындалып, басылымдарда жарық көрді. Тәжірибелік алаңдар анықталып, эксперименттік жұмыстың жоспары, бағдарламасы дайындалды.

Екінші кезең (2017-2018 ж.ж.) теориялық материалдарды жүйелеу жалғасын тапты. Анықтау эксперименті барысында болашақ педагог-психологтардың тест, сауалнама арқылы алғашқы білім деңгейлері тексерілді, нәтижелері қорытындыланды, қалыптастыру эксперименті жүргізілді. Студенттерге арналған жұмыстар (семинар, тренинг) байқаудан өткізіліп, тәжірибеге енгізілді. «Көптілді білім беру жағдайында болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру негіздері» бағдарламасы жасалып, өткізілді.

Үшінші кезең (2019-2020 ж.ж.) бағдарлама бойынша болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру эксперименті жалғасын тапты, алынған нәтижелер статистикалық өңделді, жүйеленді, ұсыныстар әзірленді. Диссертация талаптарға сәйкес рәсімделді.

Зерттеудің әдістері: диссертациялық жұмысты жүргізу барысында қолданылған *теориялық* (зерттеу мәселесі бойынша философиялық, әлеуметтанушылық, психологиялық, педагогикалық ғылыми әдебиеттерге теориялық әдіснамалық талдау жасау, салыстыру, озық іс-тәжірибелерді жинақтау, зерттеудің нәтижесін жобалау, үлгілеу, тұжырымдау), *эмпирикалық* (сауалнама, тест, педагогикалық бақылау, эксперименттік жұмыстар жүргізу), *статистикалық* (зерттеу бойынша алынған нәтижелерді математикалық-статистикалық тұрғыдан өңдеу).

Зерттеу базасы: Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық мәнділігі:

1. «Көптілділік», «көптілді білім беру», «құзырет», «құзыреттілік», «кәсіби құзыреттілік» ұғымдарының мәні нақтыланды.

2. Көптілді білім беру жағдайында болашақ педагог-психологтардың заманауи кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырлары

жүйеленді.

3. Мектептегі жаңартылған білім беру мазмұны мен ЖОО-да білім беру бағдарламаларын жан-жақты талдау негізінде олардың өзара байланысы, сабақтастығы және дублин дескрипторлары негізінде педагог-психологтардың кәсіби қызметтері мен заманауи құзыреттіліктері негізделді.

4. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттіліктерін көптілді білім беру жағдайында қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі әзірленіп, тиімділігі тәжірибе арқылы дәлелденді.

5. «Көптілді білім беру жағдайында болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру негіздері» тақырыбында дайындалған үш бағытты (*тілдік, танымдық, психологиялық*) бағдарламасы жасалынып және ұсынылған заманауи құзыреттіліктердің тиімділігі тәжірибелік-эксперименттік жұмысында интегративті CLIL технологиясы шеңберінде сынақтан өткізілді.

Зерттеудің практикалық мәні: болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың моделі ішінара жоғары білім беру жүйесінің тәжірибесіне енгізілді, зерттеу барысында қол жеткізген теориялық қағидалар мен тұжырымдар білім беру мазмұнын жаңартуға арналған практикалық оқу материалдарын жасауға мүмкіндік берді. «Көптілді білім беру жағдайында болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру негіздері» тақырыбында дайындалған (үш бағыттағы: тілдік, танымдық, психологиялық) бағдарламасы, «English Club» бағдарламасы, психологиялық тренингтер *ЖОО-колледж-мектеп* жүйесінде тиімді болып табылады.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар:

- көптілді білім беру жағдайындағы болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырлар;
- мектептегі жаңартылған білім беру мазмұны мен «Педагогика және психология» бағдарламаларының өзара байланысы мен сабақтастығы, Дублиндік дескрипторлар негізіндегі болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігі және олардың көптілді білім беру жағдайындағы тиімділігі;
- болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі психологиялық қызметті жүзеге асыру мен педагог-психологтарды даярлау тұжырымдамаларына негізделген;
- «Көптілді білім беру жағдайында болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру негіздері» тақырыбындағы үш бағытты (**тілдік, танымдық, психологиялық**) арнайы бағдарлама, интегративті CLIL технологиясы және тиімді әдістемелер зерттеудің негізгі мәселесін шешуге бағытталған.

Зерттеудің дәлелділігі мен негізділігі: Зерттеудің мақсаты мен міндеттерінің ғылыми аппаратқа сәйкестігімен, зерттеу әдістерінің, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарының жоспарлы және жүйелі іске асуымен, жалпы білім беретін мектептердің, орта және жоғары оқу

орындарының іс-тәжірибелеріне ұсыныстардың енгізілуімен, сондай-ақ зерттеудің негізгі мәселелері мен нәтижелері ғылыми-практикалық конференциялар мен семинарларда зерттеудің негізгі мәселелері мен нәтижелерінің талқылануымен жүзеге асырылды.

Зерттеу нәтижелерінің мақұлдануы: Зерттеудің негізгі қағидалары ғылыми баяндама түрінде ҚР БЖҒМ Білім және Ғылым саласындағы бақылау Комитеті ұсынған журналдарда және Scopus базасына енген шетелдік басылымдарда, халықаралық ғылыми-теориялық және практикалық конференциялар жинақтары материалдарында жарық көрді.

Диссертацияның көлемі мен құрылымы. Диссертация мазмұнын кіріспе, үш тарау, қорытынды, пайдаланылған әдебиеттер тізімі, қосымшалар құрайды. «Қосымша» бөлімінде практикалық мазмұндағы материалдар берілді.

Кіріспе бөлімінде зерттеудің көкейкестілігі, ғылыми аппараты: мақсаты, объектісі, пәні, міндеті, болжамы, әдіснамалық негіздері, зерттеудің кезеңдері, зерттеудің ғылыми жаңалығы, практикалық мәнділігі, зерттеу базасы, қорғауға ұсынылатын қағидалары сипатталады.

«Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін көптілді білім беру жағдайында қалыптастырудың әдіснамалық негіздері» атты бірінші тарауда көптілді білім беру Қазақстанның дамуындағы маңызды стратегиясы және «көптілділік» қағидаты ретінде сипатталады, көптілді білім беру жағдайында болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру бойынша әдіснамалық тұғырлар айқындалады, отандық және шетелдік зерттеулердегі көптілді білім беру жағдайында болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселелерінің зерделенуі талданады.

«Әлеуметтік-экономикалық өзгерістер мен жаңартылған білім беру кезеңінде болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы» атты екінші тарауда болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда мектептегі жаңартылған білім берудің ықпалы сипатталады, ЖОО-ның заманауи білім беру бағдарламаларының мүмкіндіктері мен болашағы айқындалады және құрылымдық-мазмұндық моделі ұсынылады.

«Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін көптілді білім беру жағдайында қалыптастырудың тәжірибелік-эксперименттік жұмыстары» атты үшінші тарауда көптілді білім беру жағдайында педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың маңызды құралы СІІІ интеграциялық технологиясы ретінде айқындалады, «Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін көптілді білім беру жағдайында қалыптастыру» бағдарламасының мазмұны мен жүйесі жасалады, зерттеу жұмыстары бойынша жүргізілген эксперименттік жұмыс қорытындыларының тиімділігі сынақтан өткізіледі.

Қорытындыда зерттеу жұмысы бойынша жүргізілген жұмыстың нәтижелеріне негізделген тұжырымдар жасалынып, ғылыми тұрғыдан ұсыныстар берілді.

Қосымшада зерттеу барысында пайдаланылған диагностикалық материалдар, білім беру бағдарламалар, студенттерге арналған сауалнамалар, тренингтер және тест сұрақтары ұсынылады.